

zmínka není věnována knize Slova a věci a koncepci archeologie vědění, které bezesporu mají k chápání dějin (a to i současných) také cosi co říci.

Takže nezbyvá, než se znovu ptát: Proč byla kniha vlastně napsána? Pokud chtěl Nolte demonstrovat, že pro úvahy o dějinách a politice jsou ve 20. století nejdůležitější témata dějin a historiografie jako takových, přitažlivost marxismu a jeho kontrapunkt ve fašismu, problém amerikanizace, otázky konvergence a problematika přínosu židovství k současné kultuře (alespoň to jsou témata, která vyjmenovává v závěru), mohl to udělat buď na méně stranách nebo na základě pokud možno vyčerpávajícího výčtu a rozboru myslitelů, kteří se problematikou dějin 20. století zabývali. A ten by byl zase mnohem rozsáhlejší než recenzovaná kniha.

Ivana Holzbachová

Marc Ferro: *L'histoire sous surveillance*. Paris, Calman Lévy 1985, 252 s.

M. Ferro patří k významným představitelům školy Annales. Zabýval se dějinami první světové války a říjnové revoluce, vztahem mezi historiografií a filmem a dalšími problémy z oblasti metodologie historické vědy. *Historie pod dohledem* patří do této poslední kategorie. Má v dvě části: Ohniska historického vědomí a Klio mezi doktorem Marxem a doktorem Knockem.

První z nich se zabývá tím, jak je nejen historická věda, ale i historické vědomí lidí ovlivňováno státem, institucemi a společnostmi. Ferro ukazuje, že žádná historická práce nevzniká nezávisle na zájmu určité skupiny. V tomto smyslu neexistuje mezi oficiální historií a kontrahistorií jiný rozdíl, než to, že kontrahistorie, historie psaná z hlediska menšin, může být v některých případech státem potlačována. Ferro tu využívá svých znalostí nejen francouzského, ale i sovětského a polského prostředí a ukazuje i na způsoby, kterými lze oficiální nátlak obcházet.

Historické vědomí laické veřejnosti však není tvořeno jen historickými vědeckými a popularizačními díly. Vytvářejí je i svátky a vzpomínkové slavnosti (opět silně kontrolované vládnoucí složkou společnosti) a umělecká díla. Podle Ferrova názoru právě zde lze nejlépe obcházet tlak, který na vytváření obrazu dějin – a tím sebeidentifikace společnosti – vykonávají její vládnoucí vrstvy. Jak vyplývá z jeho zájmů, Ferro zde rozebírá především film, a to zejména film v USA, na němž ukazuje, jak se základní náměty filmů i způsob jejich zpracování měnily podle společenské situace v této zemi. (Např. občanskou válku lze zobrazovat různými způsoby a pod různými hledisky.)

Druhá část knihy je věnována tzv. experimentální historiografii, která podle Ferra daleko lépe uniká oficiálnímu vlivu. Příkladem této historiografie je mu škola Annales. Vychází z úvah o těsném spojení všech věd a jejich metod i hodnocení, jakého se jim dostává. Jeho oblíbenou analogií je analogie mezi medicinou a historiografií. Odtud i název druhé části. (Dr. Knock je postava z románu J. Romaina, lékař, který dělá diagnózu zcela nezávisle na pacientovi a někdy i proti němu.) Stejně jako do ostatních věd se i do historiografie dostává odbornictví a pravidlo kompetence. Přechod k této formě historiografie ukazuje Ferro na metodách, které do historiografie vnesl F. Braudel.

Zajímají ho peripetie vztahu mezi Annales a marxismem.

Především mu však jde o prokázání rozdílu mezi tradiční s novou historiografií. Podle jeho názoru se změnil vztah mezi přítomností a minulostí v historiografii, přístup k dokumentu a k události. To ukazuje na příkladech makro- a mikrohistorie (revoluce 1905, krádež artičoků v Ženevě roku 1743). Nová historiografie se nemusí upínat na hlavní světodějné události, aby vysvětlila společnost, její vývoj a vztah tohoto vývoje k přítomnosti. Nezřídka se vyprávění, avšak

vyprávění je pro ni počátkem, a ne výsledkem analýzy. To odpovídá dvojímu úkolu historika, jak jej Ferro na konci knihy formuluje: nejprve zachovat a pak učinit pochopitelným.

Kniha vznikla z nápadu, jenž se objevil při přípravě televizního seriálu *Historie medicíny*. Ačkoli má s medicínou společnosu jen paralelu, která se objevuje především v druhé části, s prostředím jejího vzniku, ji spojuje srozumitelnost a určení širšímu okruhu čtenářů než je jen odborná veřejnost. A i když byla napsána v jiném prostředí než je naše, odpovídá na otázky, které si naše společnost ve vztahu k historiografii klade – a na něž si v souvislosti se „sametovou revolucí“ mnohdy odpovídala příliš naivně. Tuto naivitu Ferro přesvědčivě vyvrací.

Ivana Holzbachová

Náboženství v českém myšlení – první polovina 20. století. Sborník příspěvků z konference. Brno, Ústav religionistiky FF MU 1993, 161 s.

Ve dnech 14. až 15. října 1992 se v Brně konala konference o náboženství v českém myšlení, kterou pořádaly tehdejší Ústav etiky a religionistiky a katedra filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. O rok později vyšel sborník jedenadvaceti příspěvků, které na ni byly předneseny. Zabývají se několika námětovými okruhy.

Poměrně velký soubor tvoří statě, které se zabývají jednotlivými českými osobnostmi a jejich vztahem k náboženství. Na prvním místě se samozřejmě objevuje osobnost T. G. Masaryka. Jím se zabývá **Miroslav Pauza** v článku *Von Ehrenfelsova výzva T. G. Masarykovi k založení tzv. reálného katolicismu*, **Lubomír Nový** ve stati *Masaryk – volnomyšlenkář?*, **Josef E. Karol** v příspěvku *Masarykova diagnóza religiozity F. M. Dostojevského* a **Jan Šimsa** ve studii *J. L. Hromádka jako Masarykův žák*.

Dalším jednotlivým osobnostem byly věnovány čtyři příspěvky: **Otakara A. Fundy František Žilka**, **František Linhart**, **Alois Spisar**, **František Kovář**: *náboženství pro moderního člověka*, **Ivo Rolného Božský princip ve filosofii Tomáše Trnky**, **Petra Jemelky Vladimír Hoppe** a jeho místo *v historii českého myšlení* a **Ladislava Soldána** *Estetizovaná religiozita F. X. Šaldy*.

Významově lze k těmto statím přiřadit i ty, které se zabývaly publikační činností ať už obecně, nebo jednotlivými časopisy: **Odilo Štampach OP**, *Dominikánská ediční aktivita ve dvacátých až čtyřicátých letech 20. století*, **Jiří Svoboda**, *Křesťanská revue mezi dvěma válkami*, **Milan Kopecký Úsvit** a **Jan Zouhar** *Moderní revue a náboženství*.

Náboženské myšlení bylo možno zachytit ještě jedním způsobem, a to pohledem na jednotlivé pojmy nebo problémy, které reflektovalo. Tak to udělali ve svých příspěvcích **Ladislav Prokůpek** (*Filosofická a náboženská reflexe krize člověka a společnosti*), **Petr Schnur** (*Obraz Jana Husa v českém myšlení: sociální a politické implikace*) a **Helena Pavlincová** (*Idea „etického náboženství“ v českém myšlení*).

Zatímco předchozí autoři se zabývali spíše náboženským myšlením nebo náboženskými prvky v myšlení jednotlivých autorů, **Jiří Gabriel** v příspěvku *Ke dvěma českým pokusům o filosofii náboženství* se věnoval teoretickému pokusu o zachycení fenoménu náboženství u **J. Tvrdeho** a **E. Soukupa**.

Poslední dvě skupiny statí reflektují náboženství ve vztahu k jiným kulturním fenoménům. Vztahem náboženství a umění se zabývají příspěvky **Karla Flosse** *K vývoji názorů na moderní umění u některých katolických teologů* a **Rudolfa Pečmana** *Foerstrovo spirituální pojetí Clauda Debussyho*. Náboženské aspekty lidové kultury pak zkoumali autoři **Eva Večerková** (*Poznámky k otázce náboženství ve folklorismu*), **Alexandra Navrátilová** (*Reflexe náboženské*